PERISKOP
FORUM FOR KUNSTHISTORISK DEBAT

Periskop: Forum for kunsthistorisk debat

Nr. 35, 2026

“Omsorg”

Titel: “Jordsans – at regenerere en jordlig omsorg”

Forfatter(e): Ida Lodsgaard, Mathilde Tams Jensen

Sidetal: 33-49

Dato: 28.10.2026

DOI: 10.7146/periskop.v2026i35.172393

IDA LODSGAARD OG MATHILDE TAMS JENSEN

Jordsans – at regenerere en jordlig omsorg

> *Har mennesker en indbygget fornemmelse for jordens velbefindende? Et gehør for muldens stemmer? [...] En indre omsorg, som forbinder os med de store sammenhænge? [...] Eller er denne* jordfølsomhed *noget, vi må øve os i? Velkommen i træningscenteret, hvor du kan træne din jordsans. (Jordens Hus, "Jordsans", 2025)*

Med den presserende trussel, som klima- og biodiversitetskrisen udgør i vores samtid, kan man i flere kunstneriske praksisser observere en bevægelse, hvor kunsten udfolder sig som en reaktion på krisernes vilkår. Dette kommer bl.a. til udtryk hos samtidskunstnere som Sophie Dupont, Ida Raselli, Rune Bosse og Camilla Berner, der alle beskæftiger sig med en dyb bekymring for jordens kritiske tilstand. Krisernes alvor kræver handling, men vi har mistet jordforbindelsen. Hvis vi skal sikre jordens levedygtighed, er vi derfor nødsaget til at gentænke vores væren med den J/jord**,** vi bebor.

I foråret 2024 præsenterede billedkunstner og spekulativ designer Maria Viftrup (f. 1993) den tværmediale udstilling *Jordsans* på kunsthallen Munkeruphus. Gennem æstetiske og tværdisciplinære praksisser inviterede hun kunstnere, videnskabsfolk og jordbrugere til at sanse og på undersøgende vis skabe nye forbindelser til jorden (Jordens Hus, "Jordsans", 2025).[1] Udstillingen blev til i samarbejde med Sissel Fuglsang-Smidt, som siden 2023 har været forperson og initiativtager bag foreningen Jordens Hus. Et projekt, som i et krydsfelt af videnskabelige, poetiske, visuelle og sanselige praksisser har forsøgt at forbinde mennesker til den levende jords mangfoldighed og gennem et eksperimenterende udstillings- og formidlingsarbejde udbrede budskabet om, at "vi skal passe godt på livet i jorden" (Jordens Hus, "Om Jordens Hus", 2025).

Netop kunsten indeholder et potentiale til at igangsætte denne forandringsproces, og for at forfølge dette vil vi i denne artikel undersøge, hvordan Viftrup gennem æstetiske og sanselige udtryksformer opfordrer publikum til at drage omsorg for jorden. Vi vil se nærmere på det tværdisciplinære felt, der udfolder sig mellem kunsten, videnskaben og naturen i den pågældende udstilling. Vi tager i denne sammenhæng afsæt i filosof og professor i teknologividenskab María Puig de la Bellacasas *omsorgsetik* samt politisk teoretiker og filosof Jane Bennetts begreb *ontoSympati*, der tilsammen danner grundlag for en øko-æstetisk analyse. Med disse teorier vil vi foreslå langsommelighed, sensibilitet og omsorg som centrale vilkår i forsøget på at genetablere en forbindelse til jorden gennem kunsten. Afsluttende ser vi mod filosof Timothy Mortons *mørke økologi* og diskuterer, hvordan udstillingen positionerer sig i forhold til de økologiske krisers alvor, og om den potentielt skaber en distance til disse.

En smuldrende jord

Livet i jorden har en helt afgørende betydning for klodens økosystemer og klima, og derfor har truslen mod jordens biodiversitet også fatale konsekvenser for klodens fremtid. Forskning i jord, også betegnet "soil science", er dog et nyere forskningsområde, og på nuværende tidspunkt er viden om jorden hverken særlig udforsket eller udbredt (Salazar et al. 2022, 2-4). I det følgende afsnit vil vi give et indblik i den tilstand, jorden befinder sig i, med henblik på at belyse, hvorfor jorden kræver en øget omsorg og opmærksomhed.

Under jordens overflade udspiller der sig en mangfoldighed af liv, hvor bakterier, svampe, jordorme, muld, sten og mange andre organismer sameksisterer. De former og opholder sig i lufthuller, tillader vand at sive igennem og skaber et livligt og konstant foranderligt miljø. Disse jordiske aktører indgår i mikrohabitater og økologiske sammenfiltringer. De breder sig som et underjordisk landskab og har en fundamental betydning for de overjordiske økosystemers funktion (FAO et al. 2020, 2, 7-8). Vi mennesker er dybt afhængige af jordens velbefindende, men vores indflydelse truer samtidig jordens levedygtighed og har i årevis efterladt varige spor i jordens geologiske og økologiske systemer. I værket *Critical Zones* (2020) placerer videnskabssociolog Bruno Latour mennesket i en zone, der strækker sig få kilometer op og ned i jordens overflade. Denne jordiske "zone" udbreder sig som en uensartet sammensætning, en diskontinuitet, eller mere billedligt som "lapper" af materialitet, der sættes sammen på kryds og tværs, og vi mennesker har haft en betydelig indvirkning på zonens kritiske tilstand (14-15). Det industrialiserede landbrug har i årevis udnyttet jorden som ressource og forårsaget udpining og

[1] Maria Viftrup & Jordens Hus: *Jordsans Eksperiment I*, (træning af jordsyn), 2024, Munkeruphus. Foto: Jeppe Michael Jensen.

forurening. Fænomener som skovrydninger, urbanisering og intensivering af landbruget har medført forsuring af jorden og ubalancer i næringsforholdene. De menneskeskabte klimaforandringer har bevirket ekstreme vejrforhold, som har medført jorderosion og skovbrande, og alt dette har haft store konsekvenser for jordens biodiversitet (FAO et al. 2020, 191-262).[2] Det fremstår som et voldsomt sammenstød af verdener, når mennesket med betydelig kraft påvirker jorden for egen vindings skyld, og spørgsmålet er nu, hvordan vi kan genetablere kontakten til jordens underjordiske liv.

I udgivelsen "At skabe slægt i det Chthulucæne: Reproducer flerartet retfærdighed" (2018) præsenterer feminist, videnskabsteoretiker og kulturkritiker Donna Haraway betegnelsen *sam-jordisk* og beskriver hermed, hvordan alt formes, nedbrydes og fermenterer i den samme kompostbunke. Vi er med Haraways ord ét med jordens mangfoldighed af væsener, vi er "Børn af Kompost" og indgår i en symbiotisk sammenhæng med jordens cykliske økologier (36-39). Haraways betegnelse *naturkultur* er her et velkendt forsøg på at opløse de binære kategoriseringer, der ligger latent i vores forståelse af disse to begreber (12). På samme måde er Latours kritiske zone et forsøg på at formulere en alternativ naturforståelse, og sammen udfordrer de idéen om mennesket som et særegent væsen. De placerer os direkte i jorden sammen med alle andre *jordlige*[3] aktører – vi er indlejret i jordlagene, og vores handlinger påvirker alt det, vi interagerer med, på samme måde som alt det omkringværende påvirker os. Alligevel er det, som om denne sammenhæng er svær for mange at begribe. Vi står derfor over for et betydningsfuldt arbejde med at genetablere og synliggøre forbindelsen mellem mennesket og jorden, for som Latour skriver: "The project is indeed to focus again on people and land but also be prepared for a complete reassessment of the composition of soil and of people" (18). Vi må revurdere jorden og menneskets sammensætninger, og i denne proces tilbyder kunsten netop et rum, hvor forandringer, forskydninger og nye forestillinger kan opstå og udspille sig.[4]

Træningscenter for en jordet sensibilitet

I sin kunstneriske praksis arbejder Maria Viftrup i et interdisciplinært felt mellem participatorisk kunst, eksperimentelt design og praksisbaseret forskning, der kredser om emner som økologi, ressourcer, værdi og affald (Viftrup, "About", 2024). Med udstillingen *Jordsans* spekulerede hun over, om mennesket, på samme måde som vi har en høre-, syns- eller sågar en stedsans, ligeledes har en *jordsans*.[5] Jordsans er ifølge Viftrup et begreb under tilblivelse, og udstillingen var et eksperiment og en undersøgelse af, hvad der skal til for at skabe den nye

disciplin *jordsansning*. Denne betegnes som en "krydsbestøvning mellem kunst, videnskab og jordbrug", og gennem forskellige kunstneriske udtryk forsøgte hun at udvikle alternative jordlige opmærksomhedsmodaliteter samt skabe nye sanse- og erkendelsesmæssige tilgange til jordens betydning (Jordens Hus, "Jordsans", 2025). Udstillingen var med Viftrups ord indrettet som et "sanseligt træningscenter", inddelt i fire overordnede sektioner med titlerne *Sanatoriet*, *Arkivet*, *Laboratoriet* og *Spekulatoriet* (Viftrup, *Velkomsten*, 2024).

I det indledende møde med udstillingen blev vi opfordret til at iklæde os en beigefarvet uniform med et skilt, hvor teksten "Jordsans" stod skrevet. Herefter blev vi forsynet med en bakke og skovl, som vi tog med ud i Munkeruphus' skulpturpark for at samle naturmaterialer. Allerede her blev vi henledt til at rette vores opmærksomhed mod naturen, som omgav os. Tilbage på museet gik vi op ad trappen, der førte os til udstillingen, hvor der på hvert trin stod følgende skrevet med versaler:

> Vi er de første jordsansere / Din træning starter nu / Forbered dig på jordens nærvær / Det kan føles som død / Jorden er ekstremt levende / Dette er ikke en utopi / Vi høster muldens mening / Vi opdyrker nysgerrighed / Vi træner langsommeligt liv / Vi udfører øvelser i omsorg. (Viftrup, *Jordsans*, 2024)

For enden af trappen trådte vi ind i den interaktive installation *Sanatoriet*. På rummets vægge hang store fotografiske værker med nærbilleder af ansigter omkranset af jord, blade, rødder og småsten som dokumentation af de såkaldte "jordsans-behandlinger" **[2]**. I det lyse udstillingsrum stod to aflange brikse, som vi blev inviteret til at lægge os på. Her kunne vi på skift anbringe en oval skærm over ansigtet og nænsomt placere de fundne naturmaterialer på hinandens hud for at "træne [sit] ansigt til at udvikle jordmod, mulderkendelse, duftkriblen. Træne jordnærhed helt konkret. Alt hvad [ansigtet] er i berøring med, i denne behandling, er dybt forbundet med jord" (Viftrup, *Sanatoriet*, 2024).

Disse behandlinger var et forsøg på at vække en relationel omsorg og sensibilitet, det, man med María Puig de la Bellacasas (2017) ord kan betegne som sammenfiltrede menneske-jord-relationer (169). I bogen *Matters of Care: Speculative Ethics in More Than Human Worlds* (2017) plæderer hun for en spekulativ omsorgsetik og retter fokus mod det presserende globale behov, der er for at regenerere jorden og fremme en omfattende økologisk omsorg for denne. Bellacasa introducerer begrebet *jordpleje* eller *jordomsorg*, med hvilket hun søger at styrke det forandringspotentiale, der eksisterer i alternative etiske, affektive og praktiske økologier (169-70):

[2] Maria Viftrup & Jordens Hus: *Jordsans Behandling* (detalje), 2024, Munkeruphus. Foto: Maria Viftrup.

> I [...] engage with soils as matters of care: human–soil relations of care and soil ontologies are entangled. What soil is thought to be affects the ways in which it is cared for, and vice versa, modes of care have effects in what soils become. (170)

Hvis vi formår at forestille os jorden som mere end blot et medium eller en ressource, opstår der ifølge Bellacasa en mulighed for, at vi vil behandle og pleje den med større omsorg. Her spiller vores forestillinger om, hvad jorden kan "blive til", en væsentlig rolle – en forestillingskraft, som Viftrup netop forsøgte at fremme og aktivere i sine værker.

Berøringernes forandringspotentiale

Bellacasas undersøgelser af jordlig omsorg udspringer af permakulturen, som hun mener besidder et etisk og politisk potentiale. For Bellacasa (2017) er permakulturens principper et eksempel på, hvordan Haraways naturkultur udfolder sig

i vores samtid. En praksis, der gør det muligt at dyrke jorden uden at efterlade den udpint og destrueret, men som tværtimod styrker dens mangfoldighed (127-29). Hun skriver: "[...] permaculture ethics is an attempt to decenter human ethical subjectivity by not considering humans as masters or even as protectors of but as participants in the web of Earth's living beings" (129).[6] Hendes tilgang sætter sig ud over den menneskelige tænkning og tildeler det mere-end-menneskeliges vitalitet en væsentlig indvirkning på etiske beslutningsprocesser (137-38).

Bellacasas omsorgsetik bygger på berøringernes evne til at opdyrke en særlig sanselig og nærværende forbindelse mellem krop og materie, og en meningsfuld betydningsproduktion kan ifølge Bellacasa (2017) kun opstå gennem nærhed og intimitet. Det er den fysiske berøring, mødet mellem materie og hud, som forbinder os til verden, og denne kropslige sansning skaber en opmærksomhed, der i bedste fald resulterer i et behov for at drage større omsorg (95-99). Netop dette blev tydeliggjort i Viftrups jordsans-behandlinger. Det krævede et helt særligt nærvær at lægge sig på sanatoriets briks og i ro lade et andet menneske placere forskellige jord- og naturmaterialer i ansigtet. Det var både grænseoverskridende og morsomt, når disse materialer mødte huden på uvante steder, og behandlingen udfordrede måden, man almindeligvis sanser jorden på. Den nære kontakt udviskede adskillelsen mellem menneske og jord, for ved at berøre berøres vi selv, og netop i denne udveksling bliver berøringens transformerende kraft tydelig.

Disse overvejelser forbinder sig også til Jane Bennetts begreb *ontoSympati*, fra udgivelsen *Vegetabilt liv og ontoSympati* (2018). Begrebet ligger i forlængelse af Bennetts idé om levende materialitet, hvormed hun beskriver, hvordan en livskraftig vitalitet løber rundt om og igennem verdens materier. Verden består ikke blot af møder mellem subjekter og objekter, men er derimod et langt mere komplekst netværk af vibrerende forbindelser. Ved at anerkende materiens agentiale kraft kan vi ifølge Bennett (2021) opdyrke et mere ansvarligt og bæredygtigt forhold til vores omgivelser, og med ontoSympati beskriver hun, hvordan alle livsformer er forbundet på tværs af biologiske og ontologiske grænser (11-18). Mennesket er sammenfiltret med det botaniske liv, hvor både træer, blade, græs osv. deler et fælles vegetabilt liv. De kommunikerer med hinanden og materialiserer sig gennem sansninger som form, duft og lyd. OntoSympati indebærer en indbyrdes solidaritet eller resonans mellem alt levende og skal ikke forstås som en subjektiv følelse eller indstilling, men snarere et "apersonligt netværk af forbindelser mellem kroppe" (Bennett 2018, 7). Bennett benytter sympatibetegnelsen som en måde at benævne et "tværartsligt forhold eller udveksling, hvori ting engagerer sig på baggrund af en beslægtethed mellem former" (16).

OntoSympati viser således, hvordan man kan fremme en dybere forståelse for sammenfiltringen af alt liv, og i Viftrups udstilling udfoldede dette sig med et jordligt afsæt. Hvor Bellacasa beskriver jordsansning med udgangspunkt i permakulturelle landbrugspraksisser, sætter Viftrup Bellacasas idéer på spidsen og bryder med en gængs forståelse af, hvad det vil sige at beskæftige sig med jord. Hun skubber til den almindelige intimsfære, der eksisterer mellem jord og menneske, og spekulerer over, hvad der sker, hvis vi hengiver os til jordens materialitet og tør sanse og udforske den på nye måder. Viftrup formåede i vores optik at vække en relationsskabelse mellem arter, hvor berøring og sansning fordrede en nødvendig gensidighed, der sidestillede mennesker og jord. At "jordsanse" er at turde berøre jordens fugtige materialitet. At mærke den bløde mos og de glatte blade, der næres af den. At dufte den mørke muld, fortabe sig i dens dybbrune nuancer og turde give sig hen til den uvante følelse af skovens jordbund på huden. Ved at udviske traditionelle idéer om, hvad det indebærer at interagere med jorden og igangsætte alle vores sanser i berøring med dens mangfoldighed, opstod en særlig resonans (jf. Bennett) og sansning, der gjorde det muligt, at en større sympati og dybere omsorg over for J/jorden kunne vokse og gro.

En undersøgelse af jordens bestanddele

Forud for udstillingsperioden på Munkeruphus inviterede Viftrup tredive skandinaviske forskere, jordbrugere og kunstnere til at deltage i de tre tværdisciplinære workshops *Jordsans Eksperiment I, -II* og *-III*. Gruppen fik titlen "De Første Jordsansere", og sammen skulle de vidensdele og udveksle sanseoplevelser med jorden for at udvikle og afprøve æstetisk-sanselige metoder til at fremme en dybere jordnærhed. Materialet, der blev indsamlet og udviklet i forbindelse med eksperimenterne, var udstillet i *Arkivet*, så publikum kunne spekulere videre over jordsansningernes mange praksisformer. Midt i udstillingsrummet lå beholdere med jordbundsprøver markeret med datoer, indsamlingssteder og feltnoter, og på væggene hang tredive akvareller i jordlige nuancer med beskrivelser af jordsansernes metoder. En metode foreslået af forsker i biodynamik Jens Otto Andersen lød: "Jorden er altid unik. For at forstå dens karakter må du samle sanseindtryk fra den jord, som er nærmest dig. Lugt til jord fra forskellige steder omkring dit hjem. Mærk, duft, kend forskellen." Geolog og forfatter Lene Håkansson bidrog med metoden: "Jorden er gammel. Den måde den smuldrer på, fortæller om dens ældgamle historie. Særligt om hvordan netop disse sedimenter er havnet lige her. Mærk forskel på forskellige typer sand og jord. Træn dine fingerspidser til at mærke forskel og dit sprog til at beskrive det."[7]

[3] Maria Viftrup & Jordens Hus: *Jordsans*, 2025, FormDesignCenter Malmö. Foto: Daniel Engvall.

I *Spekulatoriet* stod adskillige arkivkasser fyldt med cylindriske, sammenpressede materialer udstillet i montrer. Disse materialer blev præsenteret som "borekerner og stikprøver fra fremtiden", og ledsaget af illustrationer og beskrivelser blev de præsenteret som geologiske undersøgelser af jordens dybtliggende lag. De bestod eksempelvis af "livfyldt græs med meget vilje", "konfliktfyldt forurenet jord" samt "kollapsede økosystemer", og tilsammen fremviste de spekulative forestillinger om fremtidens kontaminerede jordbund **[3]**.

Disse to udstillingsdele indkredsede på underspillet humoristisk vis en central refleksion og spekulation over jordens tidslighed. Med omsorgsetikken fremhæver Bellacasa ligeledes, hvordan det er afgørende at kultivere alternative tidsforståelser, der ikke blot anskuer tid som en ensidig, lineær og progressiv størrelse. Jordens tid fremviser derimod en mangfoldighed af økotemporaliteter. Jord er defineret af lag, som rummer fortællinger om dens lange historie, og disse placerer sig ikke blot kronologisk oven på hinanden, men flyder sammen og udfolder sig som et diverst underjordisk landskab – ligesom i Viftrups speku-

lative borekerner. Jordens tidsligheder er desuden defineret af langsomme nedbrydningsprocesser, erosioner og aflejringer, og dens temporaliteter kan bedst forstås som cyklusser, hvor arter og materier sameksisterer, former og udvikler hinanden i gentagende og varierende processer (Bellacasa 2017, 176-77). Viftrups spekulative refleksioner over en jordlig tid tilbød således et "modsvar" til modernitetens fremadstormende tidsopfattelse, der har fjernet os fra jorden. Vi blev derimod trænet i at sænke farten og rette opmærksomheden mod arternes pluralitet og diversitet.

Netop dette perspektiv udfoldede sig ligeledes i *Laboratoriet*, der var dedikeret til at undersøge, sortere og analysere bestanddele fra den lokale jord. I rummet stod simple træ- og stålkonstruktioner udspændt med tynde tråde, hvorpå der hang et væld af knudrede planterødder, som afslørede deres underjordiske rodsystemer **[4]**. Rækker af reagensglas fyldt med jordbundsprøver hang på væggene, og et væld af petriskåle fyldt med jord, sand og silt lå spredt ud på et bord. Blandt konstruktionerne hang glaskolber fyldt med levende rødder,

[4] Maria Viftrup & Jordens Hus: *Laboratoriet*, 2024, Munkeruphus. Foto: Maria Viftrup.

forstørrelsesglas, pensler og sier, klar til at blive anvendt til undersøgelser af jorden. Jorden var gravet op fra fem jordhuller i Munkeruphus' park, der blev betegnet "skulpturer til træning af jordsyn" **[1]** med budskabet: "At se ned i et jordhul er et kig ind i uendelige systemer af liv, formuldning, død og genopstandelse. [...] Det er med sorg og omsorg, at livet bemærkes. Rødder, sten, orme, små jorddyr, aggregater kommer til syne, når du kigger længe nok" (Viftrup, *Laboratoriet*, 2024). I Viftrups laboratorium blev publikum dermed inviteret til at sænke tempoet, lade sig indhylle i jordens langsomme cykliske rytmer og fortabe sig i dens nedbrydning, transformation og regenerering **[5]**.

Et laboratorium er karakteriseret af en åbenhed, hvor uklarheder og flertydige svar må sameksistere, og både vellykkede og fejlslagne forsøg er et grundvilkår. I modsætning til det naturvidenskabelige laboratorium, et strengt kontrolleret rum, hvor usikkerheder søges minimeret og variabler reduceret, er det laboratorium, Viftrup etablerede, imidlertid tættere forbundet med kunstneriske laboratorier, der netop dyrker det uforudsigelige og endnu uafklarede. Installationen

[5] Maria Viftrup & Jordens Hus: Laboratoriet (detalje), 2024, Munkeruphus. Foto: Maria Viftrup.

afspejler på den måde et interessant spændingsfelt og overlap mellem kunsten og naturvidenskaben. For Latour (2020) besidder udstillingsrummet et særligt potentiale til at skabe forandring i den kritiske zone, og han beskriver dette som følgende:

> An exhibition offers a perfect scale model to test ideas which [...] are much too vast to be treated head on. It's a good habit to consider that exhibitions offer an equivalent of what scientists call a "thought experiment": when you cannot test a theory because it is too farfetched, you test it in your head and intuit – or sometimes discover! – what the result could be. Similarly, if it's totally mad to pretend to land on Earth, as [...] "thought exhibition," provides the occasion to test ideas that are impossible to experience at scale one. (18)

Udstillingen kan i den forstand anskues som et sted, hvor kropslige, sanselige og materielle erfaringer kan opstå – en form for forsøgsområde, hvor vores forestillingsevne udfordres og udfoldes. Metodisk arbejder Viftrup ud fra en kvasividenskabelig tilgang, hvor spekulative fabuleringer bliver en måde at tænke jordens forestående fremtid på. I hendes udlægning findes der ikke blot én foreliggende fremtid, men derimod et væld af alternative, komplekse og interartslige fremtider. Ved at opfordre publikum til at interagere med og sanse jordens mere-end-menneskelige entiteter bliver udstillingen et rum, eller med Latours betegnelse et forsøgsområde, hvor man i fællesskab kan sammenvæve nye fortællinger om jordens fremtidige og sammenfiltrede lag.

En indtræden i jordens mørke

Viftrups pastelfarvede og humoristiske æstetik inviterede publikum til at interagere med jord i et univers præget af både leg og håbefuldhed – et kunstnerisk greb, der i vores optik fungerer og bidrager til en større forståelse og sympati for jorden. Dog står vi tilbage med spørgsmålet om, hvorvidt vi som publikum forstår og erkender krisernes egentlige alvor.

Et perspektiv på denne problematik finder vi hos Timothy Morton, når han i bogen *Økologi uden natur* (2019) præsenterer begrebet *mørk økologi*:

> Den økologiske tanke, tanken om forbundethed, har en mørk side, som ikke er legemliggjort i en hippieæstetik, der sætter liv højere end død, eller i en sadistisk-sentimental bambifisering af følende væsner, men i en "gotisk" fremførelse af den kontingente og nødvendigvis *queer* forestilling, at vi ønsker at forblive i og med en døende verden: *mørk økologi.* (201)

Mortons begreb fungerer som et modsvar til kunstens ofte romantiserende bearbejdning af naturen, der ifølge ham risikerer at reproducere en antropocentrisk naivitet, der altid vil fejle i forsøget på at nærme sig det "Naturlige".[8] Ligesom for Bennett og Bellacasa er mennesket hos Morton uløseligt forbundet til naturen, en distancering er slet ikke mulig (Sindberg 2017). En mørk økologi skal konfrontere os med alt det mørke, naturen også rummer (Morton 2019, 198-200). Den levende jord er døende og forurenet, forfaldet er, såvel som opblomstringen, jordens vilkår. Ifølge Morton må mennesket derfor indse, at døden, sorgen og traumet konstant er tilstedeværende, og det ubehag, som kriserne medfører, er uundgåeligt. Vi kan måske udsætte det for en stund, men den konfronterende virkelighed vil altid indhente os, og vi må erkende dette i al dens meningsløshed (202-03).

Ifølge Morton (2019) er kunstneren pålagt et ansvar for ikke blot at romantisere naturen og dermed lede betragteren ind i en falsk æstetisk distance, hvilket han betegner *visuel fetichisme*. Denne tilgang risikerer at fremstille naturen som statisk og uforanderlig og kan sløre dens vitalitet. Kunsten skal derimod turde konfrontere betragteren med ubehaget og fremvise en nuanceret fascination for det klaustrofobiske mørke, da det kan vække en vedvarende bevidsthed om jordens konstant foranderlige tilstand (213-14). Ved at fremhæve mørket opstår der ifølge Morton en respekt og omsorg for det, der er fraværende eller "ikke passer ind" – det, vi negligerer, men som altid-allerede har en væsentlig betydning for vores væren i verden (204). Kunsten er dog for Morton ikke tilstrækkelig. Den kan ikke bremse de økologiske kriser alene ved at præsentere os for en eksplicit økoæstetik, men den muliggør en bearbejdelse af magtesløsheden og det, der kan være svært at begribe (Morton 2010, 60).

Mortons udlægninger giver anledning til at spørge, hvorvidt Viftrups æstetiske greb risikerer at romantisere, nedtone eller ligefrem negligere den kritiske tilstand, jorden er i. Hvilke diskussioner kunne udstillingen have åbnet for, hvis den havde bevæget sig imod en mørk økologi og arbejdet med et større geopolitisk udsyn? Er det at bevæge sig i og med jorden ikke også et både beskidt, paradoksalt og voldsomt foretagende?

Viftrups spekulative forestillinger, som for eksempel kom til udtryk i borekernerne med konstruerede jordbundsprøver fra fremtiden, præsenterede jordens krise som noget forestående – men krisen er ikke blot fremtidig, vi befinder os midt i den **[3]**. Dette gav anledning til at overveje, om udstillingen manglede et fokus på den allerede kontaminerede, udpinte og forsømte jord, som i højere grad kræver jordpleje og omsorg. Der hersker ingen tvivl om, at man som publikum fik mulighed for at få større indsigt i alt det, jorden er, men om

man reelt forstod, hvad mennesket til stadighed udsætter jorden for og konstant fratager den, er dog mere uklart. At tilgå jordens krise i en udstilling, der gennem semihumoristiske handlinger, spekulative fabuleringer og fantasifulde udtryk indhyllede den alvorsfulde kontekst i en håbefuld og positiv klang, er forbeholdt en privilegeret position, der er forudsat af muligheden for at kunne distancere sig fra krisens fatale konsekvenser. Ved at konfrontere publikum mere direkte med jordens mørke og de aktører, menneskelige såvel som mere-end-menneskelige, for hvem krisen konstant er et uundgåeligt vilkår, kunne man have skabt et mere nuanceret perspektiv. Vi er både medskyldige i krisen og samtidig en del af dens skrøbelige fremtid, og ved at anerkende dette tillader det os at spørge: "Hvad kan vi gøre herfra?"

Udelukkende at bevæge sig i mørket og håbløsheden er dog i vores optik ikke nødvendigvis gavnligt. Det handler nærmere om at finde en balance i spændingsfeltet mellem alvor og humor, for som Latour påpeger, er det i krisetider nødvendigt at forstå "dramaets" todelte dimensioner, hhv. komedien og tragedien:

> Hvis vi kun lægger vægt på det tragiske, ender vi i en pædagogisk tragedie. Det er vigtigt at få den komiske side med [...]. Komedien er en måde at undgå den stivnen, der ligger i det tragiske. [...] vi bør hellere sætte gang i livlige debatter og iscenesætte virkeligheden på nye måder. Komedie, drama, kunstudstillinger, forestillinger – det er den eneste måde, vi kan frigøre os fra følelsen af magtesløshed på. (Dunker & Latour 2020, 40)

Bevæger man sig i nuancerne mellem fortvivlelse og håbefuldhed, opstår der et transformativt potentiale, som muliggør en gentænkning af de måder, vi kan *være med* jorden på.[9] Viftrups udstilling besidder i den forbindelse et potentiale til at frigøre sig fra de økologiske krisers handlingslammelse. Ved at placere sig et sted iblandt disse nuancer og tilgå krisen gennem participatoriske, sanselige og spekulative metoder mener vi, at udstillingen skabte grobund for handling, bygget på økologisk omsorg og sensibilitet.

Afrunding

Vi lever i en tid, hvor jordens levedygtighed er truet. Mennesket har i årevis udnyttet den som ressource, og det har efterladt os med en gold, udpint og forurenet jord. For at fremme dens livlighed på ny må vi reetablere omsorgsfulde og sensible jordlige praksisser og herigennem erkende vores sammenfiltring med den levende jords mangfoldige netværk. Med denne artikel har vi undersøgt, hvordan Maria Viftrups tværmediale og participatoriske udstilling

fremmer publikums *jordsans*. Vi har undersøgt, hvordan et sanseligt møde med jorden kan bidrage til opdyrkelsen af en særlig *jordomsorg* og *ontoSympati*, hvor *menneske-jord-relationen* trænes gennem berøring og spekulativ tænkning. Dertil har vi med udgangspunkt i Timothy Mortons *mørke økologi* diskuteret, hvorvidt Viftrups udstilling risikerer at distancere sig fra jordens kritisable tilstand gennem sine humoristiske greb og sin romantiserende æstetik. Det handler om at finde et balancepunkt mellem krisens fortvivlelse og forandringens håbefuldhed. Hvis vi vil sikre vores fremtidige væren med jorden, er vi nødsaget til at regenerere og opdyrke en mere omsorgsfuld, opmærksom og sensibel relation til den. Kunsten spiller i vores optik en vigtig rolle i denne proces, idet den tilbyder æstetiske og sanselige rum, som skaber plads til forestillinger og spekulationer om fremtidige forandringer. Viftrups udstilling tager i den forbindelse et vigtigt spadestik i det komplekse arbejde, det er at nærme sig den jord, vi har mistet forbindelsen til.

ABSTRACT

Through an eco-aesthetic analysis, this article investigates how the visual artist and speculative designer Maria Viftrup's exhibition *Jordsans* (*Sense of Soil*) addresses the ecological crisis. Drawing on Marìa Puig de la Bellacasa's concept of *soil care* and Jane Bennett's concept of *onto-Sympathy*, we explore how sensuous encounters with soil may foster more attentive and caring *human-soil relations*, cultivated through practices of touch, speculative thinking, and embodied sensitivity. It is argued that Viftrup's exhibition engages the audience in rethinking their entanglement with the diverse, multi-species network that constitutes the living soil. With reference to Timothy Morton's notion of *dark ecology*, we critically discuss how the exhibition potentially risks romanticizing or *visually fetishizing* the soil and thereby constitutes a distance to its critical condition. We suggest that the challenge lies in finding a subtle balance between crisis-induced despair and the hope of transformation. In doing so, our article highlights how Viftrup's exhibition can contribute to regenerating more attentive, caring and sensible earthly practices, offering aesthetic and sensuous spaces for imagining alternative futures. In that way, *Jordsans* makes an important attempt to reapproach the soil we have become estranged from.

BIBLIOGRAFI

Andelsgaarde. u.d. "Jordforbindelser". Sidst tilgået 30. september 2025. https://www.andelsgaarde.dk/samarbejder/jordforbindelser/?fbclid=PAZXh0bgNhZW0CMTEAAabV_J1d2bAjLlgBrQMdNBRCzYKObzJ7rw-8rupv2VsjSeUw5CLHyqxEQFw_aem_inNEzomIjMNA_nuhmieDA.

Bellacasa, María Puig de la. 2017. *Matters of Care: Speculative Ethics in More than Human Worlds*. 1. udg. Posthumanities. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Bennett, Jane. 2021. *Levende materialitet: Tingenes politiske økologi*. Redigeret af Marianne Kølle. Oversat af Ole Lindegård Henriksen. 1. udgave. København: Forlaget Mindspace.

Bennett, Jane. *Vegetabilt liv og ontoSympati*. 2018. Redigeret af Dea Antonsen, Ida Bencke, Elena Lundquist Ortíz og Andrea Fjordside Pontoppidan. Oversat af Henrik Torjusen. København: Laboratoriet for Æstetik og Økologi.

Dunker, Anders og Bruno Latour. 2020. *Genopdagelsen af Jorden: Ti samtaler om naturens fremtid.* Redigeret af Sofie Isager Ahl. Oversat af Rune Holm. 1. udgave. København: Virkelig.

FAO, ITPS, GSBI, CBD og EC. 2020. "State of knowledge of soil biodiversity – Status, challenges and potentialities, Report 2020". Rom: FAO: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

Haraway, Donna. 2017. *At lege snorefigurer med ledsagende arter: At blive i besværet.* Oversat af Ole Lindegård Henriksen. Redigeret af Ida Bencke, Dea Antonsen og Miriam Wistreich. København: Laboratoriet for æstetik og økologi.

Haraway, Donna. 2018. "At skabe slægt i det Chthulucæne: Reproducer flerartet retfærdighed". I *At skabe slægt i det Chtulucæne: Reproducer flerartet retfærdighed. Barokt Teknopatriarkat: Reproduktion. HEKS.* Redigeret af Pil Ingerslev og Dea Antonsen, oversat af Ida Bencke, 12-43. København: Laboratoriet for Æstetik og Økologi.

Haraway, Donna. 2016. *Staying with the Trouble*: *Making Kin in the Chthulucene.* Experimental futures: technological lives, scientific arts, anthropological voices. London, Durham: Duke University Press.

Hedin, Gry. 2018. *Jordforbindelser: Dansk maleri 1780-1920 og det antropocæne landskab*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Hedin, Gry. 2013. "Seeing the History of the Earth in the Cliffs at Møn: The Interaction between Landscape Painting and Geology in Denmark in the First Half of the 19th Century". *Romantik (Aarhus)* 2, nr. 1 (2013): 77-101.

Jordens Hus. "Jordsans". u.d. Sidst tilgået 30. september 2025. https://www.jordenshus.dk/jordsans/.

Jordens Hus. "Om Jordens Hus". u.d. Sidst tilgået 30. september 2025. https://www.jordenshus.dk/om-jordens-hus/.

Latour, Bruno. 2020. "General Introduction: 'Seven Objections Against Landing on Earth'". I *Critical Zones: The Science and Politics of Landing on Earth*, red. Bruno Latour og Peter Weibel, 12-19. Karlsruhe: ZKM, Center for Art and Media Karlsruhe.

Morton, Timothy. 2010. *The Ecological Thought*. Cambridge og London: Harvard University Press.

Morton, Timothy. 2019. *Økologi uden natur: En gentænkning af miljøorienteret æstetik*. Oversat af Jacob Bøggild og Torsten Bøgh Thomsen. Hellerup: Spring.

Permakultur Danmark. u.d. "Hvad er permakultur?". Sidst tilgået 30. september 2025. https://www.permakultur.dk/permakultur/

Richardson, Katherine, Will Steffen, Wolfgang Lucht, Jørgen Bendtsen, Sarah E. Cornell, Jonathan F. Donges, Markus Drüke, Ingo Fetzer, Govindasamy Bala og Werner von Bloh. 2023. "Earth beyond Six of Nine Planetary Boundaries". *Science Advances* 9, nr. 37 (2023): 1-16.

Salazar, Juan Francisco, Céline Granjou, Matthew Kearnes, Anna Krzywoszynska og Manuel Tironi Rodó, red. 2022. "Thinking-with Soils: An Introduction". I *Thinking with Soils: Material Politics and Social Theory*, 1-13. London, New York, Oxford, New Delhi og Sydney: Bloomsbury Academic.

Sindberg, Martin. 2017. "Vi må smadre ideen om naturen for at redde klimaet". Information, 23. september. Sidst tilgået 30. september 2025. https://www.information.dk/moti/2017/09/maa-smadre-ideen-naturen-redde-klimaet.

Viftrup, Maria. u.d. "About". Sidst tilgået 30. september 2025. https://viftrup.com/about.

Viftrup, Maria. 2024a. "Laboratoriet" (udstillingstekst). Munkeruphus.

Viftrup, Maria. 2024b. "Jordsans" (udstillingstekst). Munkeruphus.

Viftrup, Maria. 2024c. "Sanatoriet" (udstillingstekst). Munkeruphus.

Viftrup, Maria. 2024d. "Velkomsten" (udstillingstekst). Munkeruphus.

NOTER

1. Efter udstillingsperioden på Munkeruphus er *Jordsans* blevet vist på NOBA – Norwegian Bioart (2024-2025), Form/Designcenter i Malmö (2025), og dele af udstillingen på Vejle Kunstmuseum, Kunsthal Aarhus, Metropolis og Egmont Højskole.
2. Dette underbygges desuden af en undersøgelse offentliggjort i *Science Advances* i efteråret 2023, hvor der blev opstillet ni planetære grænser for, hvor meget mennesket må påvirke jordens økosystemer. Seks af disse ni grænser er allerede overskredet (Richardson et al 2023).
3. Udtrykket *jordlig* benytter vi som en spekulativ vending, der sidestiller og forener jord og mennesker – at være lig jorden.
4. Kunsthistoriker Gry Hedin har gennem sin forskning vist, hvordan kunsten og videnskaben altid har involveret sig i og inspireret hinandens arbejde (Hedin 2013), og med udstillingen *Jordforbindelser* (2018) var hun med til at undersøge, hvordan landskabsmaleriet har påvirket og fremdrevet de herskende natursyn (Hedin 2018).
5. Med sine spekulative metoder refererer Viftrup sandsynligvis til Donna Haraways (2016) betegnelse *SF*, som både kan stå for spekulative fabuleringer, science fiction, spekulativ feminisme, snorefigurer m.m. Betegnelsen skal skabe en åbning for mellemrummene, gøre hullerne og opbruddene i de dominerende narrativer synlige og give plads til en mangfoldighed af alternative fortællinger (31).
6. Permakulturens tre grundprincipper lyder: Omsorg for jorden, omsorg for mennesker, fair fordeling af ressourcer (Permakultur 2025).
7. Viftrup har arkiveret og kategoriseret "De Første Jordsanseres" metoder. De nævnte eksempler vedrører: Jens Otto Andersen, *Metode 8-JOA-DK*, Jordsans, Munkeruphus, 2024; Lene Håkansson, *Metode 26-LH-SE*, Jordsans, Munkeruphus, 2024.
8. Morton (2010) differentierer mellem betegnelserne "*N*atur" som en romantiseret og ideologisk konstruktion, der distancerer mennesket fra de økologiske sammenhænge, og "*n*atur" som den dynamiske verden, hvor menneskelige og mere-end-menneskelige entiteter sameksisterer (60).
9. Et andet eksempel på at arbejde med jorden kan ses i det antropologiske forskningsprojekt *Jordforbindelser* ved Aalborg Universitet. I et samarbejde med Andelsgaarde forsøger man ligeledes at styrke borgernes forbindelse til jorden gennem tværdisciplinære, regenerative og æstetiske praksisser (Andelsgaarde 2025).